

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

УСИКОВА Олена Миколаївна

УДК 338:43:330.341.1

**РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
ГАВКАЛОВА Наталія Леонідівна,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
завідувач державного управління, публічного
адміністрування та регіональної економіки

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України
МАКАРЕНКО Петро Миколайович,
Полтавська державна аграрна академія,
завідувач кафедри економіки підприємства;

доктор економічних наук, професор
ВИТВИЦЬКА Ольга Данилівна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри публічного управління та
менеджменту інноваційної діяльності;

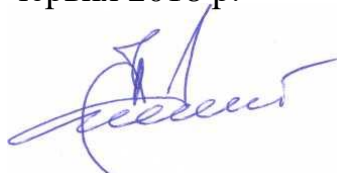
доктор економічних наук, професор
ПАНУХНИК Олена Віталіївна,
Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя,
завідувач кафедри економіки і фінансів.

Захист відбудеться «13» липня 2018 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.832.02 у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за адресою: 61002, м. Харків, вул. Алчевських (Артема), 44, читальний зал.

Автореферат розісланий «13» червня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Гацько А.Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Постійний розвиток вітчизняної економіки в умовах сталого розвитку та глобалізації потребує активних механізмів формування, використання та підвищення інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу. Передумовами стрімкого відтворення інноваційно-інвестиційного потенціалу є побудова систем його формування на засадах акумуляції та використання джерел інвестиційного та ресурсного забезпечення. При цьому загострення проблеми ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств та об'єднань виокремлює необхідність дослідження сутності, класифікацій, сучасних підходів до розуміння, проблемних питань формування джерел забезпечення інвестиційного потенціалу, як національної економіки, загалом, так і окремих суб'єктів господарювання в аграрній сфері, зокрема, в контексті забезпечення стабільного характеру економічного розвитку.

Необхідність постійного запровадження інновацій у сферу безперервної та системної виробничо-комерційної діяльності товаровиробників набуває специфічного науково-теоретичного та прикладного характеру на сучасному етапі розвитку аграрного сектору вітчизняної економіки. Незважаючи на достатній рівень забезпечення природними, людськими, техніко-технологічними та іншими ресурсами для покращення процесів модернізації за рахунок внутрішніх ресурсів підприємств, економічне зростання суб'єктів аграрного бізнесу в Україні носить інерційний характер. У структурі вітчизняного аграрного виробництва та експортної діяльності продовжують домінувати товари сировинного характеру з невеликою доданою вартістю, а, навіть, не продукція їх первинної чи поглибленої переробки, що звужує виробничі перспективи безпосередніх товаровиробників, основну частину яких складають сільськогосподарські підприємства, та обмежує можливості їх стабільного розвитку, підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності.

В умовах обмеження доступу до зовнішнього інвестування в кризові для глобальної економіки періоди забезпечення постійного формування та реалізації інноваційно-інвестиційних проектів господарюючими суб'єктами в аграрній сфері стає важливою передумовою імплементації ними інноваційної моделі розвитку свого економічного потенціалу. В цьому контексті забезпечення розвитку саме інноваційно-інвестиційного потенціалу ринкової економіки є важливою проблемою економічної науки та господарської практики. Вказане складає сутність наукової проблеми розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу в контексті забезпечення стабільного та конкурентоспроможного характеру їх економічного розвитку. Успішне розв'язання визначеної проблеми стає можливим за рахунок комплексного використання теоретичних, методологічних і практичних засад формування ефективних механізмів та інструментів формування, використання та розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств, що актуалізувало обрану тему дисертації.

Проблемам вивчення організаційно-економічних засад розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу присвячені наукові праці О. Амосова, Л. Балабанової, О. Витвицької, М. Дем'яненка, Л. Дикань, С. Ілляшенка, І. Крюкової, О. Красноручького, Ю. Лупенка, П. Макаренка, К. Макконела, Т. Маренич, В. Павлової, В. Онегіної, О. Панухник, А. Пересади, М. Портера, А. Сміта, Д. Рікардо, Н. Тарнавської, Ж. Тіроля, Р. Фатхудинова, Б. Язлюка та ін. Однак, проблемні питання розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу потребують подальшого дослідження та пошуку напрямів вирішення даного наукового завдання. Актуальність обраної теми і значимість поставлених питань зумовили вибір предметно-об'єктної сфери, постановку мети і завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка за темами «Організаційно-економічні та технологічні засади підвищення ефективності виробництва і реалізації продукції в умовах формування інноваційної моделі розвитку агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0111U005203, 2011-2015 рр.) та «Механізми підвищення конкурентоспроможності, розвитку економічного та виробничо-технологічного потенціалу суб'єктів агропромислового виробництва» (номер державної реєстрації 0116U003477, 2016-2020 рр.), де автором визначено теоретичні та методологічні засади формування стратегій інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу, а також проаналізовано стан та тенденції розвитку потенціалу на внутрішніх ринках аграрної продукції та розроблені практичні шляхи по удосконаленню процесів реалізації інноваційної та інвестиційної стратегій в аграрних підприємствах.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних, методичних та прикладних засад розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу.

Реалізація мети дисертаційної роботи обумовила необхідність вирішення наступних завдань дослідження:

- узагальнити понятійно-термінологічний апарат досліджень інноваційного та інвестиційного потенціалів аграрних формувань;
- обґрунтувати та розвинути архітектуру організаційно-економічного механізму генерування та імплементації моделей інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного ринку;
- ідентифікувати та оцінити вплив факторів на формування потенціалу суб'єктів агробізнесу;
- обґрунтувати методологічний підхід до якісної та кількісної оцінки потенціалу підприємства;
- визначити класифікаційні ознаки інновацій суб'єктів аграрного ринку через призму їх інвестиційної діяльності;
- дослідити методологічні та методичні прийоми управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів агробізнесу;
- оцінити сучасний стан та напрями інноваційної діяльності аграрних

підприємств;

- ідентифікувати джерела інвестицій суб'єктів аграрного ринку та їх інвестиційну привабливість;

- проаналізувати динаміку економічної ефективності сільськогосподарського виробництва та інвестиційної привабливості суб'єктів аграрного ринку;

- обґрунтувати засади формування архітектури, архітектоніки та типології механізмів розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних формувань;

- дослідити інструменти мобілізації інноваційно-інвестиційного та економічного потенціалу суб'єктів агробізнесу;

- визначити напрями реалізації та економічні наслідки інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного ринку;

- обґрунтувати механізми управління розвитком інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів агробізнесу;

- розробити моделі та процедури стратегічного управління інноваційно-інвестиційним потенціалом суб'єктів аграрного ринку та розвитку їх економічного потенціалу.

Об'єктом дослідження є процес управління інноваційно-інвестиційним потенціалом суб'єктів агробізнесу.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад та механізмів розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу.

Методи дослідження. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження в дисертаційній роботі формують сучасні концепції інноваційної та інвестиційної діяльності господарюючих суб'єктів, науковий доробок вітчизняних та закордонних науковців стосовно теоретичних і прикладних засад формування стратегій розвитку інновацій в аграрній сфері. В основу методології дослідження покладено діалектичний метод пізнання, системний і комплексний підходи, що дало можливість всебічно дослідити формалізовану наукову проблему та отримати відповідні результати.

Обґрунтування теоретичних, методологічних та прикладних результатів здійснено з використанням таких *методів*: абстрактно-логічного (для теоретичного узагальнення, формування висновків і рекомендацій); історичного (при дослідженні генезису й розвитку теорії та практики розвитку інноваційного та інвестиційного потенціалів); монографічного (для узагальнення існуючого досвіду управління інноваційно-інвестиційним розвитком); функціонально-вартісного й статистичного аналізу (при дослідженні теоретичних і методологічних засад формування та реалізації інноваційних стратегій та при визначенні динаміки, структури та результативності діяльності суб'єктів аграрного бізнесу); графічного й табличного (при інтерпретації отриманих результатів дослідження); економіко-математичних (при обґрунтуванні підходів до моделювання стратегій розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств); інтегрального (для комплексної оцінки сучасного стану

функціонування аграрних підприємств); рейтингового і коефіцієнтного (для дослідження впливу чинників зовнішнього середовища); емпіричного (для опису існуючих тенденцій розвитку агропромислового виробництва); порівняльного аналізу (визначення та порівняння результатів дослідження).

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативно-правові акти України, що складають правову базу діяльності аграрних підприємств, офіційні матеріали Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Харківській області, Міністерства аграрної політики та продовольства України та Департаменту агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації, монографії, наукові статі та інші публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників з проблем формування та розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного ринку, узагальнені дані фінансової та статистичної звітності аграрних підприємств, матеріали вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференцій, результати анкетувань та опитувань, власні дослідження, спостереження та розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у обґрунтуванні теоретичних, методологічних та прикладних рекомендацій з формування та реалізації моделей розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів агробізнесу. За результатами дисертаційного дослідження отримані такі положення, що містять наукову новизну та виносяться на захист:

вперше:

– обґрунтовано концепцію формування, використання та розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу для різних за розмірами суб'єктів аграрного бізнесу, в основі якої лежить створення ринкових конкурентних переваг через запровадження елементів, компонент та інструментів інновацій у виробничу та управлінську складові діяльності на засадах принципу забезпечення результативного розвитку аграрного виробництва, як основного джерела формування інвестиційного потенціалу, шляхом використання функціонально-операційної моделі, що заснована на інструментальній реалізації базових політик (товарної, цінової та збутової) виробничо-комерційної діяльності підприємств;

– ідентифіковано принципи та методологічні підходи до управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу на засадах визначення стратегічних зон інноваційної активності через встановлення контурів можливостей виробництва інноваційної продукції, з урахуванням характеристик кон'юнктури товарних ринків, виокремленням особливостей формування цільового споживацького попиту, створення конкурентних переваг на основі системного впровадження інновацій, які передбачають зміни у виробничій, збутовій та логістичній діяльності суб'єктів аграрного бізнесу та є орієнтованими на зниження рівня виробничих витрат з метою забезпечення пришвидшення окупності інвестицій, активізації вертикальних та горизонтальних інтеграційних процесів, а також адаптації використання сучасних виробничих та управлінських інструментів

підвищення ефективності операційної діяльності;

– обґрунтовано архітектуру та архітектоніку механізму формування стратегій розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу, в основі якого лежать прояви ознак емерджентності взаємодій виробничої та управлінської складових діяльності з метою виокремлення товарної, ресурсної, фінансової, інтеграційної, інноваційної та інвестиційної стратегії забезпечення відповідного рівня економічної результативності діяльності аграрних підприємств;

удосконалено:

– інтегрований методологічний підхід до управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств, який базується на послідовному використанні орієнтирів та конкретизації відповідних інноваційних стратегій, а також відкриватиме можливості для забезпечення інвестиційної привабливості суб'єктів сфери аграрного виробництва;

– ідентифікацію факторів стану внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування суб'єктів аграрного бізнесу шляхом визначення факторів впливу на рівень інноваційного та інвестиційного забезпечення їх економічного потенціалу та економічної ефективності основної виробничо-комерційної діяльності;

– методичний підхід до якісної та кількісної оцінки потенціалів господарюючого суб'єкта (економічного, інноваційного, інвестиційного), що базується на поетапному оцінюванні готовності до сприйняття інновацій в розрізі виробничої та управлінської складової з одночасними можливостями генерування, імплементації та реалізації інвестиційних стратегій розвитку;

– теоретичні засади ідентифікації стану інноваційної діяльності та тенденцій змін інвестиційного забезпечення виробництва продукції аграрних підприємств, який ґрунтується на окресленні стратегічних зон інноваційної активності суб'єктів аграрного бізнесу та їх постійного моніторингу в поєднанні з оцінюванням результатів інноваційної діяльності конкурентів в розрізі окремих видів продукції;

дістали подальшого розвитку:

– принципи побудови організаційно-економічного механізму формування, імплементації, реалізації та розвитку інноваційно-інвестиційних стратегій аграрного підприємства з урахуванням кон'юнктури цільового ринку сільськогосподарської сировини через встановлення характеру зміни попиту та пропозиції на інноваційну продукцію з ідентифікацією механізмів, систем та інструментів підтримки прийняття стратегічних управлінських рішень для підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів аграрного бізнесу;

– теоретико-методологічний підхід до ідентифікації напрямів розвитку інноваційної активності аграрних підприємств шляхом конкретизації дефініції «інноваційно-інвестиційний потенціал суб'єктів аграрного бізнесу», який слід розуміти, як реальну чи потенційну спроможність суб'єкта господарювання використовувати інновації у своїх виробничій та управлінській системах через залучення інструментів інвестиційного забезпечення для моделювання

комплексної концепції стратегічного управління підприємством, що складається з окремих елементів, базується на певних принципах та методах;

– обґрунтування раціональної зміни в спеціалізації аграрного виробництва та збутовій орієнтації суб'єктів аграрного бізнесу з погляду на збільшення пропозиції інноваційних для аграрного виробництва товарів (переробки сільськогосподарської сировини власного виробництва аграрних формувань) в контексті виходу на нові цільові ринки та підвищення економічної результативності основної діяльності із запровадженням інноваційних комерційних та інтеграційних інструментів реалізації управлінських стратегій підприємств;

– напрямки та шляхи розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу на основі інтеграції елементів, компонент та інструментів інновацій в системи менеджменту на основі комплексної реалізації заходів виробничої, комунікативної та просувальної політики з урахування позиціонування на ринку.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання теоретичних, методологічних та прикладних результатів і рекомендацій суб'єктами агробізнесу при формуванні інноваційно-інвестиційних стратегій їх діяльності, державними установами різних рівнів при розробці галузевих і регіональних моделей та стратегічних програмних документів.

Основні положення, отримані висновки і розроблені пропозиції дисертаційного дослідження доведені до рівня науково-методичних рекомендацій, які апробовано та прийнято до впровадження що засвідчено відповідними актами і довідками. Результати дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Харківської облдержадміністрації (довідка № 07-27/07/570 від 28.03.2018 р.), а також аграрних підприємств, а саме ТОВ «Профагро» м. Харків (довідка № 01 від 06.03.2018 р.), ТОВ «Відродження» Харківського району (довідка № 019 від 15.02.2018 р.) та ТОВ «Агрофірма ім. Гагаріна» Зміївського району (довідка № 021 від 08.02.2018 р.) Харківської області.

Окремі результати дисертаційної роботи використовуються у науково-методичному забезпеченні навчального процесу в Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 01-043 від 27.03.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом власного наукового дослідження автора. Наукові результати, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише власні ідеї та розробки автора. Дослідження не містить матеріалів отриманих в кандидатській дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися, обговорювалися і отримали схвальні відгуки на міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах, форумах, серед

яких найбільш важливими були: «Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку» 11-12 березня 2011 р., м. Одеса; «Экономическая политика стран СНГ в условиях глобализации», 31 марта 2011 р., г. Москва, Россия; «Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта», 6-9 квітня 2011 р., м. Харків; «Научный потенциал XXI века», 21 апреля 2011 р., г. Ставрополь, Россия; «Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку виробничої сфери», 19-20 травня 2011 р., м. Донецьк; «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин», 19-20 травня 2011 р., м. Умань; «Сучасні тенденції розвитку світової економіки», 3-4 червня 2011 р., м. Львів; «Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях», 15-16 вересня 2011 р., м. Бахчисарай; «Управління проектами: стан та перспективи», 17-20 вересня 2013р., м. Миколаїв; «Управління проектами: стан та перспективи», 16-19 вересня 2014р., м. Миколаїв; «Управління проектами: стан та перспективи», 15-18 вересня 2015р., м. Миколаїв; «Інновації в суднобудуванні та океанології» 2015р., м. Миколаїв; «Управління проектами у розвитку суспільства», 13-14 травня 2016р., м. Київ; «Управління проектами: стан та перспективи», 13-16 вересня 2016р., м. Миколаїв; «Формирование организационно-экономических условий эффективного функционирования АПК», 26-27 мая 2016 г., г. Минск; «Формирование организационно-экономических условий эффективного функционирования АПК», 25-26 мая 2017 г., г. Минск та інших.

Публікації. За результатами виконаного дисертаційного дослідження опубліковано 46 наукових праць (38 є одноосібними), із них: одна одноосібна монографія, 2 розділи колективних монографій, 21 стаття у вітчизняних фахових наукових виданнях, 4 статті у зарубіжних виданнях та 18 публікацій в матеріалах наукових конференцій та інших виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 30,1 ум. друк. арк., з них особисто автору належать 27,8 ум. друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (255 найменувань) на 24 сторінках, містить 47 таблиць і 42 рисунки. Загальний обсяг дисертації становить 412 сторінок комп'ютерного тексту, обсяг основного тексту складає 356 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретичні основи формування та розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів агробізнесу» визначено зміст та сутність категоріального апарату при дослідженні потенціалу економічного зростання суб'єктів аграрного бізнесу та їх типологію, досліджено структуру економічного потенціалу підприємства в імплементації інвестиційно-інноваційної моделі розвитку, ідентифіковано чинники інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу та періодизацію їх розвитку.

Дослідження та узагальнення існуючих теоретичних здобутків щодо

основних категорій, пов'язаних з проведенням дослідження, дозволяє розкрити сутність розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу. Як ключові дефініції в дослідженні виокремлені: «потенціал», «економічний потенціал», «інновації», «інвестиції» та «інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства». Розуміння сутності потенціалу дозволяє ідентифікувати його не лише через якісні та кількісні показники існуючого стану об'єкта, а в площині процесів та тенденцій розвитку ефективності функціонування окремих суб'єктів та економічної системи загалом, через призму наявних та потенційних можливостей, які зможуть проявити себе в певних обмежених умовах функціонування суб'єктів ринкових відносин. При чому до основної особливості формування потенціалу підприємств, насамперед, віднесено їх ресурсне забезпечення, яке є подальшим базисом формування напрямів розвитку їх виробничо-комерційної діяльності. Проведена систематизація теоретичних підходів до розуміння економічного потенціалу дозволила розглядати його, як фактори та джерела зростання й формування економічної потужності країни, як результати розвитку продуктивних сил у галузі та засоби задоволення суспільних потреб, загалом, та як процеси ідентифікації та створення певних спектрів підприємницьких можливостей; формування, структуризації та побудови показників максимально можливих виробничих потужностей й критеріїв оптимальності виробничих планів, зокрема, для окремих суб'єктів бізнесу.

Однак, зважаючи на реалії сучасного стану функціонування аграрного ринку та результативність основної діяльності його операторів, самозабезпечення виробничими ресурсами та формування лише виробничого потенціалу не дає змогу аграрним підприємствам нарощувати обсяги виробництва та отримувати необхідні конкурентні переваги на певних рівнях ринкової інфраструктури. Таким чином, актуалізація необхідності створення інноваційного потенціалу є невід'ємною складовою їх конкурентоспроможного розвитку.

Доведено, що формування інноваційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу є можливим саме через застосування механізмів їх інвестиційного забезпечення. Дослідження існуючих напрацювань щодо сутності інноваційно-інвестиційного потенціалу дозволило зробити висновки про функціональну розгалуженість наукових поглядів. Запропоновано розуміти інноваційно-інвестиційний потенціал суб'єктів аграрного бізнесу, яка є складовою економічного потенціалу, як реальну чи потенційну спроможність суб'єкта господарювання використовувати інновації у своїх виробничій та управлінській системах через залучення інструментів інвестиційного забезпечення для моделювання комплексної концепції стратегічного управління підприємством, що складається з окремих елементів, базується на певних принципах та методах.

Структура інноваційно-інвестиційної моделі розвитку аграрних формувань включає окремі блоки інноваційних можливостей, передусім, виробничої та управлінської сфер господарюючих суб'єктів, які наразі є базовими при визначенні їх інвестиційної привабливості й тим самим є

вирішальними в системі генерування, імплементації та реалізації в стратегічному управлінні потенційних можливостей забезпечення конкурентоспроможного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу.

У другому розділі «**Методологія оцінки та управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу**» виокремлено наукові підходи до якісної та кількісної оцінки потенціалу підприємства, досліджено класифікаційні ознаки інновацій підприємств в системі їх інвестиційної діяльності, а також обґрунтовано методологічні та методичні прийоми і підходи щодо управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу.

При імплементації можливих моделей стратегічного управління інноваційно-інвестиційним потенціалом аграрних підприємств необхідно одночасно враховувати чинники зовнішнього ринкового середовища й проводити оцінку внутрішніх можливостей підприємства. Одночасно, моделювання стратегій інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу базується на формуванні конкурентних переваг, які обираються виходячи з якісної та кількісної оцінки економічного потенціалу підприємств через призму діагностики їх виробничих потужностей, фінансово-економічного становища та бізнес-привабливості. Це дозволить окрім ідентифікації напрямів інноваційного розвитку здійснювати релевантне оцінювання інвестиційної привабливості підприємства та його продукції. Однак, в сучасних реаліях має місце низка ускладнень прикладної реалізації, в першу чергу, управлінського процесу, які спричинені як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. Теоретично невизначеним залишається моделювання взаємозв'язків та взаємозалежностей між інноваційно-інвестиційним розвитком та інструментами його досягнення й підтримки. Також, методологічно невизначеними залишаються підходи щодо оцінки інвестиційної привабливості суб'єктів аграрного бізнесу (малих та середніх за розмірами), що ускладнює дослідження та можливості реалізації відповідних управлінських процедур. При цьому наукові погляди дослідників зводяться до того, що якісна та кількісна оцінка інноваційних можливостей та інвестиційної привабливості завжди носить лише минулий порівняльний характер без визначених критеріїв. Наслідком останнього є відсутність чіткої системи щодо формалізації та конкретизації змістовних характеристик, відповідної архітектури та архітектоніки організаційно-економічного механізму вибору інноваційно-інвестиційних моделей та стратегій господарюючих суб'єктів, що мають бути спрямовані на отримання конкурентних переваг та посилення ринкових позицій товаровиробників в довгостроковому періоді.

Змістовний аналіз методів оцінки потенціалу підприємств дозволив виокремити блоки, які поділено на витратні методи (порівняльної одиниці, поділу за компонентами, кількісної діагностики, обліку витрат на інфраструктуру, заміщення, індексації проектів тощо), порівняльні методи (парних продаж, статистичних коригувань, експертних порівнянь, мультиплікаторів порівнянь тощо), результативні методи (капіталізації доходу, дисконтування грошових потоків, залишкового доходу тощо). Проте їх якісні та

кількісні результати не відобразатимуть в повній мірі можливості інноваційного розвитку суб'єкта аграрного бізнесу та його інвестиційну привабливість, тому запропоновано використовувати методичний підхід, що базується на поетапному оцінюванні готовності до сприйняття інновацій в розрізі виробничої та управлінської складової з одночасними можливостями генерування, імплементації та реалізації інвестиційних стратегій розвитку.

Рис. 1. Інтегрований методологічний підхід до управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу

Обґрунтовано інтегрований методологічний підхід до управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств, який базується на послідовному використанні орієнтирів та конкретизації відповідних інноваційних стратегій, а також відкриватиме можливості для забезпечення інвестиційної привабливості (рис. 1).

Аналіз впливу вказаних детермінант зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства дає змогу проводити оптимальне для кожного окремого аграрного підприємства моделювання інноваційного розвитку, при чому не обмежуючись однією моделлю, а формувати їх для кожного виробничого напрямку та виду продукції. Опрацьована в дослідженні сукупна модель включає п'ять складових, а саме: модель здатності підприємства до інноваційного розвитку; модель вибору напрямку розвитку інновацій; модель стратегічного управління інноваційно-інвестиційним розвитком підприємства та його продукції; модель формування інноваційно-інвестиційного потенціалу; модель мобілізації та реалізації інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку підприємства.

Отримані моделі кожної попередньої стадії імплементуються в процесі генерації наступної моделі, що зумовлює взаємозв'язок між ними. Характер цього зв'язку є критеріальним (наявність залежності характеристик сукупності моделей розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства), причинно-наслідковий (хронологічно послідовне використання попередніх моделей) і заперечувально-дозвільний (частковий прояв наслідково-причинного характеру, полягає в необхідності отримання очікуваних результатів використання попередніх моделей для доцільності подальшої імплементації та реалізації наступних моделей). Моделювання стратегій розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу супроводжується наявністю додаткового інструмента формування окремих елементів моделей – алгоритму переважного вибору, який дозволяє виконувати оцінку переваг вибору варіантів стратегій та інструментів мобілізації інноваційно-інвестиційного потенціалу.

У третьому розділі «Сучасні тенденції інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу» проведено моніторинг напрямів інноваційної та інвестиційної діяльності аграрних підприємств та об'єднань, досліджено мобілізацію джерел інвестицій суб'єктів агробізнесу та їх інвестиційної привабливості, а також визначено результативність та динаміку ефективності сільськогосподарського виробництва окремих учасників аграрного ринку.

Ідентифікація чинників формування аграрного вітчизняного ринку дозволила виокремити ключові напрями інноваційно-інвестиційної діяльності аграрних формувань, якими визначено покращення ресурсного забезпечення виробництва та структурне реформування об'єднань агропромислового виробництва. При чому сучасний стан інноваційного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу можна охарактеризувати наступними особливостями: 1)

значна відмінність виробничої сфери за природно-кліматичними умовами та спеціалізацією; 2) формування товарної політики в залежності від можливостей виробництва сировинної продукції та товарів первинної переробки; 3) сезонність виробництва, часова невідповідність між процесами виробництва та подальшої переробки продукції, що, в першу чергу, впливає на терміни капіталовіддачі; 4) формування цінової політики не на умовах товаровиробників, яке безпосередньо знижує рівень доходності останніх, тим самим сповільнює процеси розширеного відтворення; 5) формування збутової політики ускладнено низкою факторів, зокрема, логістичних процесів, особистого вибору більш результативних каналів реалізації та можливостями функціонування товаровиробників на більш високих рівнях маркетингової інфраструктури; 6) відособленість аграрних формувань, яка спричиняє невідповідність між існуючим інформаційним забезпеченням щодо інноваційних розробок в галузі та можливостями їх використання в короткостроковому періоді; 7) відсутність механізму запровадження інноваційних розробок в аграрне виробництво на державному рівні. Зазначені чинники одночасно впливають не лише на слабкий інноваційний розвиток аграрних формувань, а й повністю унеможливають посилення інвестиційної привабливості сільськогосподарських товаровиробників. В першу чергу, це стосується малих та середніх за розмірами аграрних формувань та об'єднань, які є найбільш вразливими від наслідків відсутності інвестування своєї основної діяльності.

Дослідження операторів аграрного ринку дозволило зробити висновки, що наразі крупні агрохолдинги, які в переважній більшості мають іноземні інвестиції, самостійно будують свої системи виробничого управління. На відмінну від останніх, вітчизняні сільськогосподарські підприємства лише в 5-10 % використовують інновації, які обмежуються трекінгом техніки та контролем за використанням палива, електронними картами і журналами обліку, супутниковими моніторингами полів, системами управління поливами, автопілотування та диференційованого внесення хімії для сільгосптехніки, виведення нових сортів та порід тощо.

Але навіть вказані новітні технології, які мають лише покращувальний характер, не використовуються системно та повномасштабно, що повністю нівелює бізнес-завдання отримання необхідних економічних результатів та формування конкурентних переваг для інвестиційної привабливості, загалом.

Малі та середні аграрні підприємства практично не отримують іноземних коштів. Для них важливою умовою функціонування є наявність факту перевищення доходів порівняно з витратами, що дозволить виділяти частину коштів на інвестиції. Такі системи формуються у державах Організації економічного співробітництва і розвитку, за винятком України, де маса продукції у цінах світових ринків не перевищує, а навпаки, менша за витрати ресурсів у відповідних світових цінах.

**Джерела інноваційно-інвестиційної діяльності в сільському господарстві
України, млн грн**

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів							
		власних		вітчизняних інвесторів		іноземних інвесторів		інших джерел	
		усього	від загальної суми, %	усього	від загальної суми, %	усього	від загальної суми, %	усього	від загальної суми, %
2000	1757,1	1399,3	79,6	7,7	0,4	133,1	7,6	217,0	12,3
2001	1971,4	1654,0	83,9	55,8	2,8	58,5	3,0	203,1	10,3
2002	3013,8	2141,8	71,1	45,5	1,5	264,1	8,8	562,4	18,7
2003	3059,8	2148,4	70,2	93,0	3,0	130,0	4,2	688,4	22,5
2004	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,5	857,3	18,9
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,5	157,9	2,7	520,2	9,0
2006	6160,0	5211,4	84,6	114,4	1,9	176,2	2,9	658,0	10,7
2007	10821,0	7969,7	73,7	144,8	1,3	321,8	3,0	2384,7	22,0
2008	11994,2	7264,0	60,6	336,9	2,8	115,4	1,0	4277,9	35,7
2009	7949,9	5169,4	65,0	127,0	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,3
2010	8045,5	4775,2	59,4	87,0	1,1	2411,4	30,0	771,9	9,6
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6542,2	45,6
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	2,0	994,8	8,7	2925,6	25,5
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,3	1253,2	13,1	1311,3	13,7
2014	7695,9	6540,3	85,0	344,1	4,5	138,7	1,8	672,8	8,7
2015	13813,7	13427,0	97,2	55,1	0,4	58,6	0,4	273,0	2,0
2016	16877,2	16556,5	98,1	33,7	0,2	50,6	0,3	236,3	1,4

Національні експортери просувають сільськогосподарську продукцію і продовольство на світових ринках за демпінговими цінами, а фінансову вигоду отримують завдяки низьким орендній платі за землю, оплаті праці та цінам закупівлі продукції у малих і середніх товаровиробників. Тому вітчизняним суб'єктам аграрного бізнесу слід сподіватися не на іноземні інвестиції, а на сприятливу державну підтримку. При чому слід відзначити, що така практика поширена в багатьох країнах світу, зокрема, країнах ЄС. Міністерством економічного розвитку і торгівлі затверджено перелік найменувань техніки вітчизняного виробництва, за купівлю якої передбачені державні компенсації 20 % від її вартості. Таке рішення сприятиме відновленню і збільшенню виробництва українськими машинобудівними заводами, адже така компенсація можлива лише за умови купівлі техніки виробництва Харківського тракторного заводу, «Південмашу», Хорольського ковальсько-механічного заводу, Карлівського машинобудівного заводу, Херсонського машинобудівного заводу тощо. Однак, базовою умовою отримання компенсації є 100 % оплата за техніку через державні банки.

За даними Інституту аграрної економіки, в 2017 році загальний обсяг капітальних інвестицій у вітчизняне аграрне виробництво збільшився з 49,7 млрд грн (2016 року) до 75 і більше млрд. грн або до \$2,8 млрд.

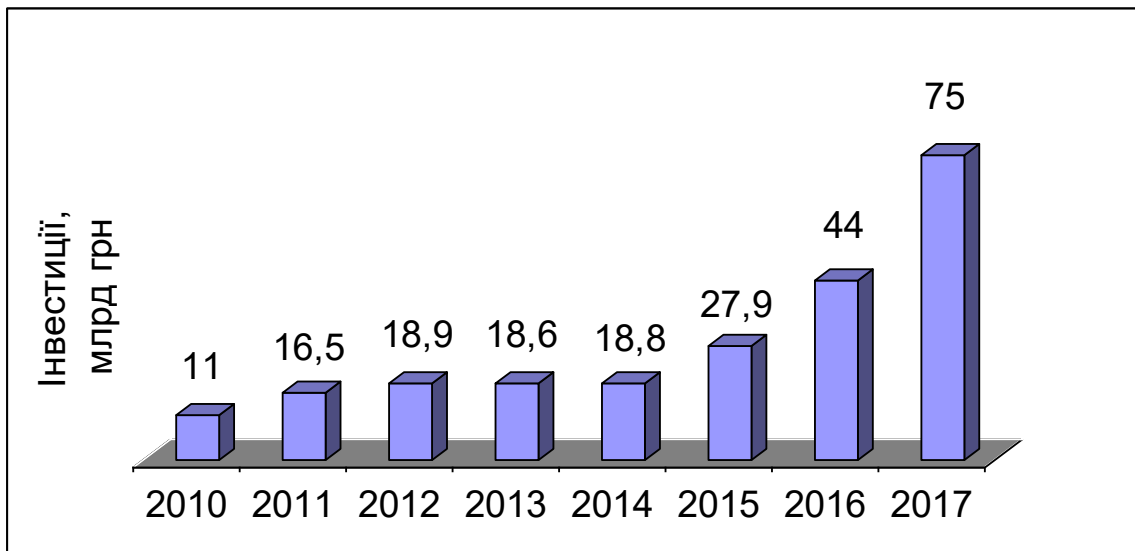

Рис. 2. Інвестиційні ресурси в сільському господарстві України за 2010-2017 роки

Причинами темпів зростання інвестицій у сільське господарство можна вважати, в першу чергу, ті, що зумовлюють сприятливу для аграрної галузі, у порівнянні з харчовою промисловістю, так звану фазу циклу Саймона Кузнеця. Вона почалась у 2010 р., коли через нестачу сировинної продукції виробничі можливості харчової промисловості були недовикористаними. Одночасно швидке зростання експорту аграрної продукції, викликали потреби в швидкому нарощуванні її обсягів. Так, на 1 грн капітальних інвестицій у харчову промисловість у 2017 р. спрямовувалось 3,38 грн у сільське господарство.

Доведено, що саме результативність основної виробничо-комерційної діяльності та фінансово-економічний стан є базовими критеріями для використання суб'єктами аграрного бізнесу, крім холдингового типу, певних стратегій розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу. Це спричинено тим, що вони провадять свої виробничі цикли і мають можливість запровадження будь-яких інновацій у виробництво лише за рахунок само інвестування. Таким чином, обсяги їх інвестиційного фонду являють собою власну отриману масу чистого прибутку, що є стає основою подальшого виробничого циклу, фінансовим інструментом пристосування новітніх управлінських прийом господарювання, важелем отримання конкурентних переваг на ринку й перспективним напрямом розширеного відтворення в аграрному виробництві, загалом.

В дослідженні інвестиційної спроможності основних учасників аграрного ринку – товаровиробників, доцільним є використання наступних показників: обсяг необхідного капіталу для можливостей функціонування на певних рівнях маркетингової інфраструктури об'єктових ринків; результативність основної виробничо-збутової діяльності, яку за існуючим інформаційним забезпеченням слід характеризувати через отриману масу доходу та показники рентабельності, які в зазначених умовах й приймають роль базового показника інвестиційної привабливості (табл. 2).

Рівень економічної ефективності виробництва та реалізації основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах Харківської області, %

Продукція	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Продукція, разом	17,6	27,5	23,0	10,8	24,2	47,8	36,9	42,2
Продукція рослинництва	23,3	36,7	26,6	11,7	27,8	56,5	48,7	46,6
Продукція тваринництва	5,2	5,2	8,8	8,0	11,9	3,6	8,8	11,4
Зерно	-4,1	23,1	9,4	-1,2	28,6	37,7	44,8	43,5
Соняшник	61,1	69,0	60,8	35,3	29,9	87,3	68,1	62,1
Цукрові буряки	-27,5	18,4	16,1	2,3	26,5	9,6	8,9	6,4
М'ясо ВРХ	-40,7	17,6	-46,6	-55,2	-45,5	-39,9	-21,6	-15,2
М'ясо свиней	-15,1	-35,4	-14,4	0,0	0,0	0,7	2,3	1,6
М'ясо птиці	-38,7	-53,4	-44,2	-36,6	-14,7	-11,1	-1,9	1,3
Молоко	23,6	17,6	9,1	17,7	21,6	17,1	15,9	17,7
Яйця	22,1	47,1	56,1	36,2	53,6	15,2	26,1	19,8

Динаміка проведеного аналізу інвестиційного забезпечення аграрних підприємств Харківської області свідчить про стрімке зростання їх обсягів за останні досліджувані роки. Це спричинено, в першу чергу, збільшенням розмірів само інвестування суб'єктів аграрного бізнесу через необхідність постійного оновлення матеріально-технічної база для забезпечення спроможності використання інноваційних стратегій розвитку виробничої складової їх господарської діяльності.

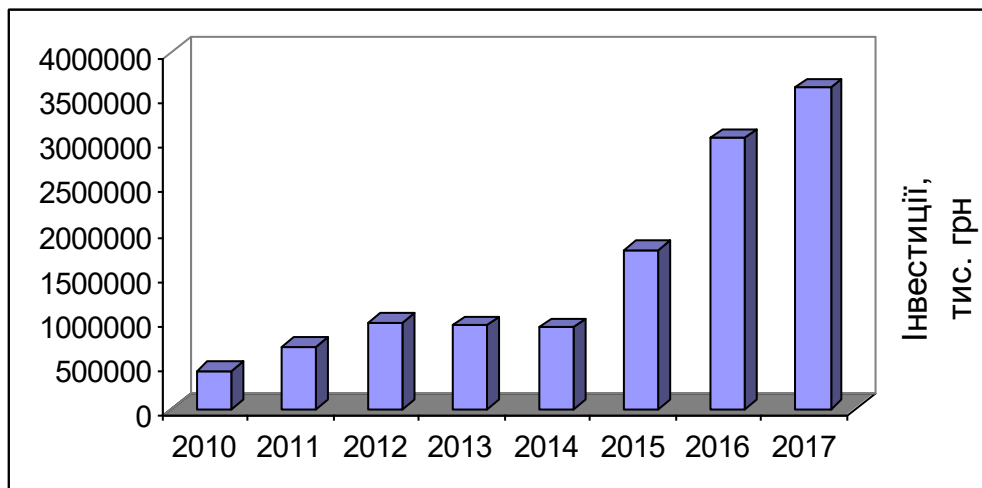

Рис. 3. Інвестиційне забезпечення сільського господарства Харківської області за 2010-2017 роки

Дослідження виробничо-комерційної діяльності окремих аграрних підприємств Харківської області відображає невідповідність отриманих ними результатів до внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції. Значна кількість підприємств отримали збитки по видам продукції, які традиційно є рентабельними (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень рентабельності виробництва та реалізації основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Зачепилівського району Харківської області у 2017 році, %

Підприємство	Кукурудза	Ячмінь ярий	Соняшник
ПП «Залиман»	-4,7	0,9	-
ПСП ім. Фрунзе	18,6	7,6	-15,8
СВК «Заповіт Леніна»	31,4	59,5	3,1
ТОВ «Вікторія»	33,2	9,2	8,0
ТОВ «Зачепилівський Агрошляхбуд»	16,8	-55,5	-13,1
ФГ «Зоря»	-27,0	21,9	31,8
ТОВ АП «Устинівське»	-14,2	-33,8	22,9
ТОВ «Руновщина»	-13,3	9,6	-11,2
ТОВ АФ «Вибір»	-23,3	5,1	7,6
ТОВ «Сільмаш»	1,7	3,5	3,1
ТОВ «Чернещина»	-20,4	-42,0	15,9
ТОВ «Дружбокряньське»	-21,3	0,9	8,7
ТОВ «Профагро»	-8,4	-15,6	4,7

В роботі було проаналізовано діяльність сільськогосподарського підприємства з урахуванням можливості реалізації інноваційної товарної стратегії (табл. 4). Проведення аналізу ефективності існуючих інноваційних стратегій аграрних підприємств ускладнено використанням ними в своїй діяльності замість значної кількості існуючих стратегій лише однієї, а саме стратегії виробничого забезпечення інноваційної діяльності.

Таблиця 4

Економічна ефективність виробництва та реалізації сої у ТОВ «Профагро» до та після запровадження змін інноваційної товарної стратегії

Показник	Фактичне значення	Заплановане значення	Відхилення (+/-)
Площа посіву, га	105	755	+650
Вироблено продукції, ц	3938	28312,5	+24375
Виробнича собівартість, тис.грн	1819,4	13080,66	+11261
Реалізовано продукції, ц	4432	28312,5	+23881
Повна собівартість, тис.грн	2146,3	13710,89	+11565
Дохід від реалізації, тис.грн	2298,7	14684,56	+12386
Прибуток (збиток), тис.грн:	152,4	973,7	+821,27

Тому проведення дослідження має відбуватись через основні існуючі показники результативності виробничо-комерційної діяльності, напрям зміни якої слід розглядати в якості стратегічного вектору розвитку інноваційно-інвестиційної моделі кожного дослідженого підприємства.

У четвертому розділі «Механізми розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу» визначено архітектуру, архітектоніку та типологію механізмів розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств та їх об'єднань, обґрунтовано використання окремих інструментів мобілізації інноваційно-

інвестиційного та економічного потенціалу суб'єктів агробізнесу, а також ідентифіковано економічні наслідки інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу та моделі управління ними.

Доведено, що механізм розвитку виробничої складової інноваційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу має спиратись на векторі інвестування за рахунок власних джерел. В свою чергу, отримані економічні результати за таких умов перетворюються не лише у фінансову масу для подальшого відтворення, а й в основний інструмент посилення конкурентних позицій на ринку, що дасть змогу запроваджувати інноваційний розвиток на довгострокову перспективу. За таких умов визначення стратегічних зон інноваційної активності покриватиме конкурентні аспекти, що характеризуються позиціонуванням підприємств на відповідних об'єктових ринках. Однак, для запровадження інновацій збутовий потенціал та можливості формування товарної політики виробників поки що не є досконалыми.

Процес вибору стратегічних зон інноваційних активностей, які є основою формування інноваційного потенціалу підприємства, базується на визначенні потреби потенційних споживачів, і, в залежності від характеру та можливості задоволення визначених потреб, відбуватиметься корекція виробничої та управлінської стратегій суб'єкта агробізнесу. За результатами аналізу матриці можливостей прогнозується тип покупця, який на перспективу зможе придбати покращений товар за очікуваною ціною, яка є адекватною завданням розширеного відтворення.

Таблиця 5

Критерії і групи показників ідентифікації та аналізу стратегічної зони інноваційної активності

Критерії	Групи показників
Забезпеченість виробничими ресурсами	- рівень технічного забезпечення; - рівень технологій; - рівень організації виробництва; - площа земельних угідь, поголів'я худоби і птиці тощо
Наявність і за без-печеність матеріально-технічними ресурсами	- надійність постачальників; - характер відносин із постачальниками, - характеристика активів підприємства
Ефективність виробничої діяльності	- ефективність виробництва всієї продукції та окремих її видів; - економічність виробничих витрат; - ефективність використання основних і оборотних засобів; - продуктивність праці
Конкурентоспроможність продукції, позиція її на ринку	- якість продукції; - ціна продукції; - частка ринку; - конкурентний статус підприємства в обраній стратегічній зоні інновацій.

Слід відзначити, що запровадження інноваційних розробок в сільському господарстві не має на меті виробництво абсолютно нового товару, а лише дає можливість його покращення порівняно з товарами аналогами. Це спричинено тим, що продукція в аграрному виробництві носить сировинний характер і є товаром для подальшої глибокої переробки. В процесі моніторингу

досліджують фактори, критерії та групи показників, які мають безпосередній вплив на окремі значення кожного параметра стратегічної зони інноваційної активності (табл. 5).

Обґрунтовано, що визначені критерії є складовою механізму розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу господарюючих суб'єктів аграрного ринку. Саме порівняльний аналіз визначених показників при існуючій виробничій та управлінській системі та із запровадженням змін через призму інноваційної діяльності, тобто внутрішньогосподарського удосконалення з урахуванням інноваційного потенціалу, дасть змогу підвищити рівень інвестиційної привабливості по кожному окремому суб'єкту аграрного ринку, а також дасть змогу порівнювати обрані сегменти об'єктових ринків для можливості інвестиційних капіталовкладень, загалом.

Таблиця 6

Оцінка змін в розширенні стратегічної зони інноваційної активності

Чинники	Шкала інтенсивності	
	- 5	+5
1. Темпи росту відповідного об'єктового ринку	зниження	підвищення
2. Приріст потенційних споживачів	зниження	підвищення
3. Динаміка географічного розширення ринку	розширення	звуження
4. Ступінь старіння номенклатури продукції	зниження	підвищення
5. Ступінь оновлення номенклатури продукції	зниження	підвищення
6. Ступінь оновлення технології	зниження	підвищення
7. Ступінь насиченості попиту	підвищення	зниження
8. Державне регулювання цін та витрат	зниження	підвищення
9. Державне регулювання росту	посилення	послаблення
10. Прийнятність товару	зниження	підвищення
11. Несприятливі чинники для росту рентабельності	підвищення	зниження
12. Сприятливі чинники для росту рентабельності	зменшення	зростання

Через складності формування та функціонування стратегічних зон інноваційної активності, перед аграрними товаровиробниками постає ряд проблемних питань. Серед них слід виокремити невідповідність виробничих потужностей їх інноваційному потенціалу. Тобто неможливо швидко змінювати у відповідності до конкурентної ситуації на ринку власні виробничі можливості (табл. 6). Це відноситься не лише до матеріально-технічного забезпечення виробничого процесу, а й загалом до інноваційного напрямку підприємств, включаючи можливість створення покращеної продукції. Тому в дослідженні особливу увагу приділено стратегії диверсифікації виробництва в аграрних підприємствах, як основного інструмента мобілізації інноваційно-інвестиційного та економічного потенціалу господарюючого суб'єкта.

Запровадження стратегії диверсифікації зумовлено зростанням динамічності та постійним інноваційним розвитком ринкової економіки, значними коливаннями попиту та пропозиції на внутрішньому ринку, появою нових товарних ринків та покращеної продукції (сировинної продукції більш глибокої переробки), що й є основою забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу. У таких умовах формування стратегії

диверсифікації на інноваційних засадах компенсуватиме зниження темпів збуту на одному товарному ринку за рахунок його збільшення на іншому. Через це диверсифіковані суб'єкти аграрного бізнесу матимуть більш стійкі ринкові позиції у порівнянні з вузькоспеціалізованими. Оскільки перші мають можливість проникнення у прибутковіші сфери діяльності через швидке розширення асортиментної складової (рис. 4).

Рис. 4. Напрями розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності аграрних підприємств на основі диверсифікації

Таким чином, в дослідженні обґрунтовано запровадження раціональних змін спеціалізації виробництва в аграрних підприємствах та їх збутової орієнтації (рис. 4) з погляду на зростання пропозиції продукції переробки аграрної сировини власного виробництва в контексті виходу на нові товарні ринки та підвищення економічної ефективності основної діяльності з використанням комерційних та інтеграційних інструментів реалізації стратегій розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу.

Визначено, що ключовими напрямками диверсифікації виробництва, як базису інноваційного потенціалу, в аграрних підприємствах є: освоєння власної переробки сільськогосподарської продукції з метою створення більших обсягів доданої вартості в межах підприємства та оперування з продукцією переробки на цільових ринках з менш складними бар'єрами входу; управління структурою номенклатури виробництва продукції шляхом освоєння нових її видів з метою мінімізації цінових та збутових ризиків; вихід на ринки агротехнологічних послуг за наявності надлишків сільськогосподарської техніки та обладнання для їх надання з метою стабілізації фінансового стану та, тим самим, забезпечення самоінвестування.

Запропоновано цілісну концепцію побудови стратегій управління ризиками, які є нівелюванням економічних наслідків при запровадженні інноваційної діяльності підприємств аграрної сфери в умовах нестабільної кон'юнктури та конкурентних структур цільових продуктових та ресурсних ринків. Вона ґрунтується на використанні оціночних сценаріїв реалізації типологізованих інноваційних стратегій, що застосовуються в залежності від моментальних характеристик товарних ринків, а також є виділеними з урахуванням галузевої приналежності та рівня розвитку економічного, інноваційного та інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу. Обґрунтовані напрями підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств через застосування страхових інструментів управління ризиками за рахунок порівняння ймовірностей отримання суб'єктами аграрної сфери збитків або недоотримання прибутків з рівнем адекватності страхових компенсацій масштабам ризикових подій, що є підґрунтям формування інвестиційного потенціалу на коротко- чи довгострокову перспективу.

У *п'ятому розділі «Управління розвитком інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного ринку»* визначено напрями інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу як основної сфери мобілізації їх економічного потенціалу, обґрунтовано шляхи, засоби та інструменти впливу на інноваційно-інвестиційний потенціал аграрних підприємств та об'єднань, а також розроблено стратегії інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу та моделі розвитку їх економічного потенціалу.

Забезпечення єдності між виробничим потенціалом та управлінськими можливостями в інноваційній діяльності суб'єктів аграрного бізнесу є важливою передумовою формування ефективних стратегій конкурентного розвитку та першочерговим напрямом забезпечення їх інвестиційної привабливості.

Слід відзначити, що, власне, конкурентоспроможність продукції, як результат запровадження інноваційної моделі виробництва, проявляється на стадії розподілу та збуту товарів, адже саме в процесі продажів покращеної продукції споживач робить свій вибір та надає оцінку цінним та якісним властивостям пропозиції товарів через процес її придбання. Від отриманих фінансових результатів останнього повністю формується інвестиційний потенціал суб'єкта господарювання, як власних ресурсів для самоінвестування, так і для залучення фінансових інвестицій зі сторони. В даному контексті особливого значення набувають управлінські інструменти інноваційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу, зокрема, логістичні, які за сучасних умов ринкових відносин мають найбільше можливостей для використання в системі менеджменту підприємства з одночасно найменшими затратами на запровадження, порівняно з удосконаленням виробничої складової інноваційного розвитку підприємств.

Логістичний процес в аграрному виробництві на рівні аграрних підприємств реалізується за допомогою потоків, що функціонують між елементами і підсистемами виробничого підприємства, а також між виробником і зовнішнім середовищем (рис. 5).

За умов мобілізації виробничого та управлінського потенціалів суб'єктів аграрного бізнесу логістичний напрям, як складова інноваційної діяльності, одночасно дає змогу формувати не лише конкурентні переваги в ринкових взаємовідносинах, а дозволятиме нарощувати обсяги виробничих потужностей, чим забезпечуватиме поєднання виробничого та управлінського напрямів інноваційного розвитку аграрних формувань. Одночасно на засадах логістики можливим є формування одного з можливих інструментів інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності – створення інтегрованих структур чи запровадження систем кооперації.

Стратегічне управління підприємством задає параметри бажаного стану функціонування підприємства, мотивуючи досягнення відповідних показників через систему стимулів. Саме ці стимули і можна визначити як джерела конкурентних переваг на основі розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств, моделювання яких має відбуватись на основі обраної стратегії розвитку.

В свою чергу, поєднуючи теорію формування конкурентних переваг і стратегії інноваційної діяльності, можна визначити наступні складові підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств з урахуванням розвитку інноваційно-інвестиційної орієнтації суб'єктів аграрного бізнесу (рис. 6).

Слід відзначити, що саме використання інноваційно-інвестиційного інструментарію при генеруванні, імплементації та реалізації вказаних стратегій є одним з основних векторів конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств на коротко- чи довгострокову перспективу, а також є підґрунтям формування економічного потенціалу вказаних підприємств, загалом.

Дослідження механізму формування конкурентних переваг підприємств сфери аграрного виробництва на основі запровадження та розвитку

інноваційно-інвестиційного потенціалу дозволяє трактувати його як систему взаємозалежних та взаємопов'язаних важелів, способів та методів, правил та умов, що впливають на процес виробництва продукції.

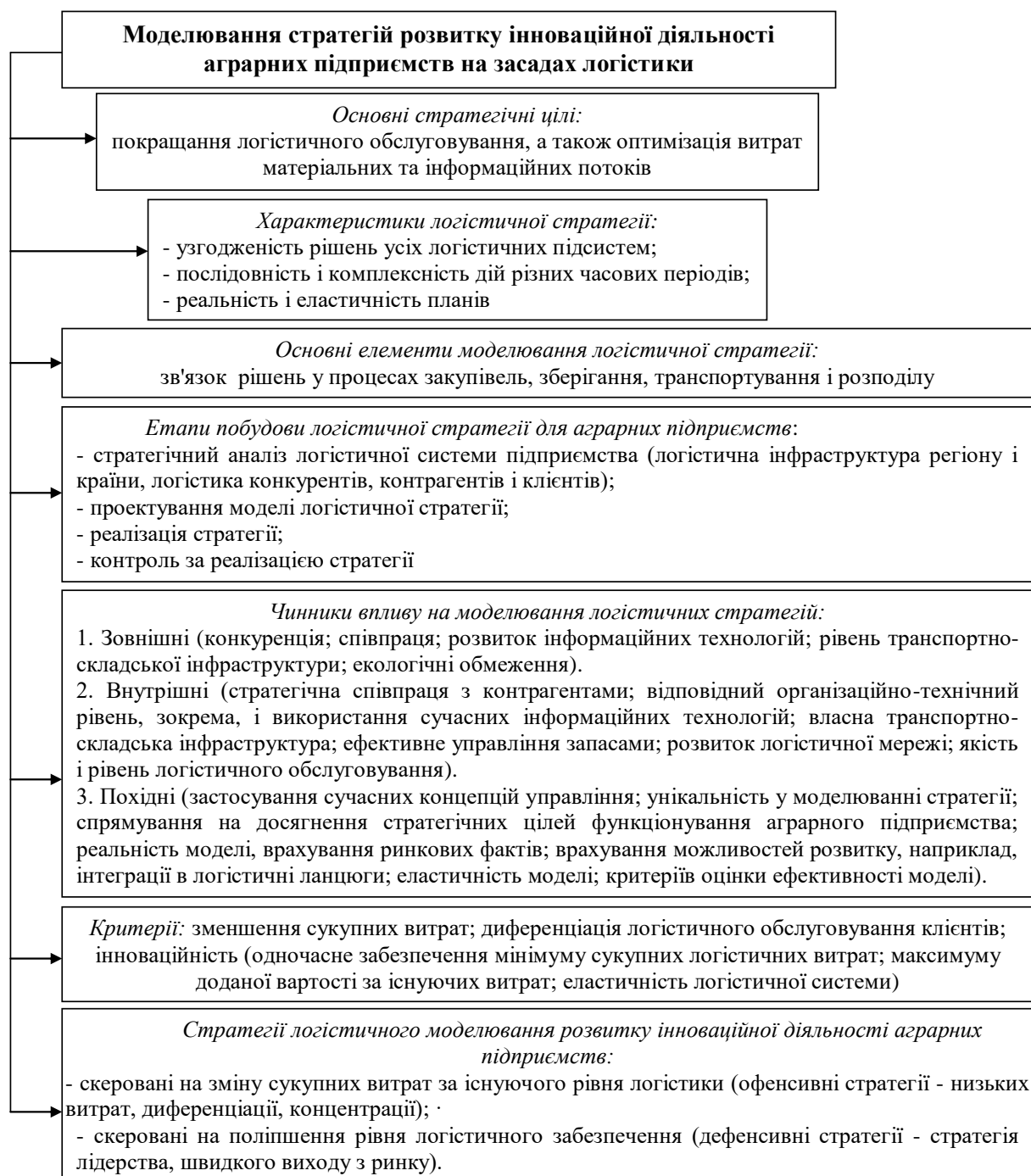

Рис. 5. Моделювання логістичної складової стратегій розвитку інноваційної діяльності аграрних підприємств

Економічний інструментарій в цьому механізмі виконує стимулюючу функцію, забезпечує реалізацію інтересів всіх операторів ринку і протікання допоміжних бізнес-процесів, а також регулює відповідальність суб'єктів через відповідні економічні відносини.

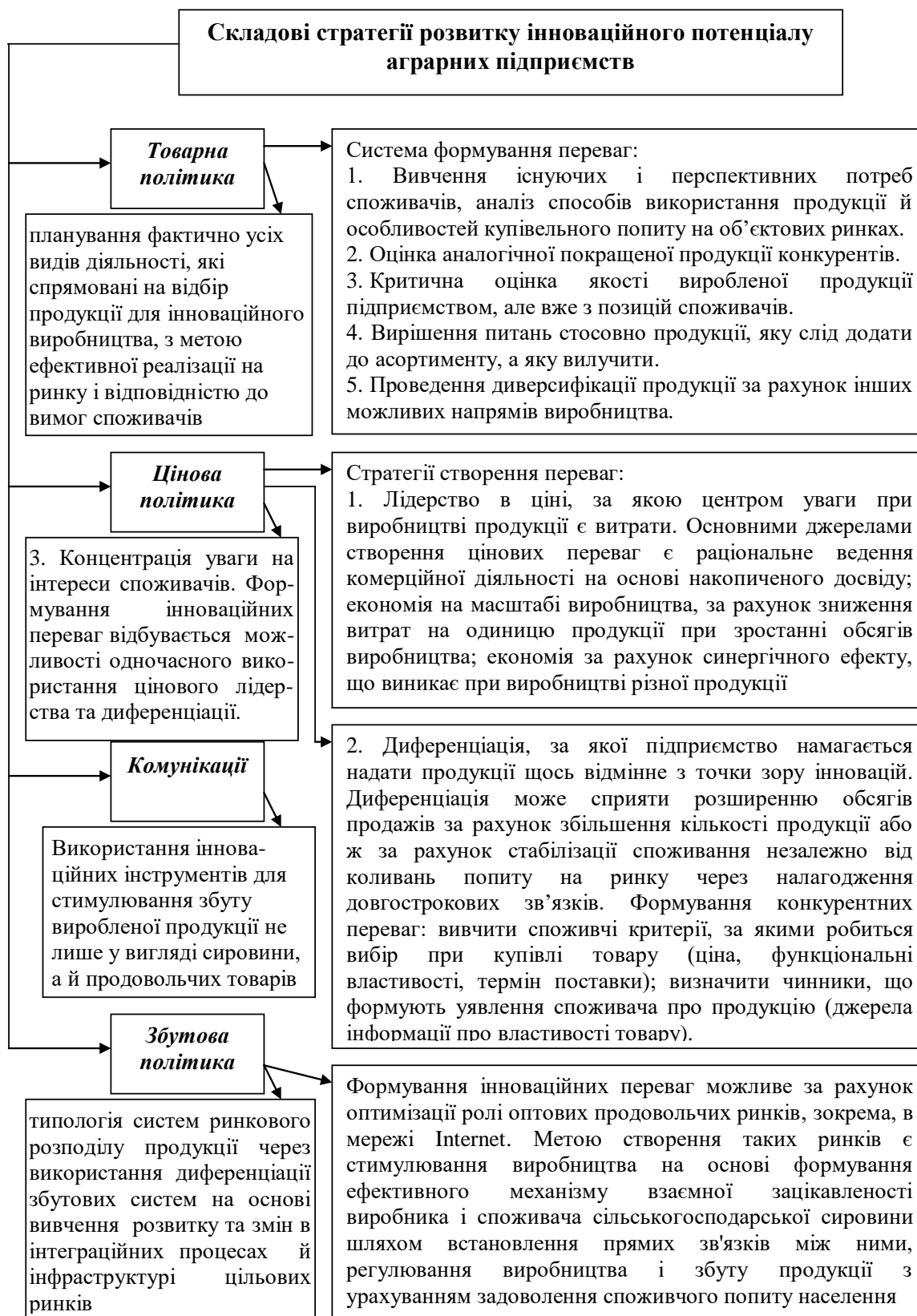

Рис. 6. Інноваційна діяльність в забезпеченні розвитку аграрних підприємств

Вони є базою, що визначає процедури формування та реалізації інноваційних переваг, а також обумовлює рівень досягнутих фінансових результатів діяльності підприємств, їх прибутковості для забезпечення розвитку власне інвестиційної діяльності за рахунок власних джерел.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретично-методологічні, методичні та прикладні засади, а також розроблено практичні рекомендації щодо вирішення важливої наукової проблеми формування та розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методологічного та прикладного характеру:

1. В дисертації обґрунтовано концепцію формування, імплементації, реалізації та розвитку інноваційно-інвестиційного суб'єктів аграрного бізнесу, в основі якої лежить створення ринкових конкурентних переваг через запровадження елементів, компонент та інструментів інновацій у виробничу та управлінську складові діяльності на засадах принципу забезпечення результативного розвитку аграрного виробництва. При чому доведено, що основним джерелом формування інвестиційного потенціалу аграрних формувань є власні економічні результати виробничо-комерційної діяльності, які є основою самофінансування можливостей розширеного відтворення. Визначена концепція шляхом використання функціонально-операційної моделі, що заснована на інструментальній реалізації базових політик (товарної, цінової, комунікаційної та збутової) виробничо-комерційної діяльності підприємств. При цьому проведено розподіл аграрних формувань на різні групи за розмірами та масштабами виробництва, адже науково-теоретичні підходи до запровадження процесу стратегічного управління та розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу в об'єднаннях холдингового типу, середніх та малих за розмірами суб'єктів аграрного бізнесу, які поступово розвивають інноваційну діяльність при реформуванні аграрного сектора та є найбільше поширеними категоріями в аграрному виробництві, суттєво відрізняються між собою. В основу розробленої концепції покладено системне формування конкурентних переваг через запровадження компонент, елементів та інструментів диверсифікації виробництва та поглиблення логістичної діяльності.

2. Доведено, що через імплементацію парадигми сталого розвитку суб'єктів економічних відносин в управлінні основної діяльності аграрних формувань доцільним є вести мову не лише про динаміку ефективності, а про визначення напрямів організаційних, виробничо-технологічних та комерційних змін, які спрямовані на довгострокове формування їх потенціалу. Розуміння сутності потенціалу дозволяє ідентифікувати його через призму наявних та потенційних можливостей, які зможуть проявити себе в певних обмежених умовах функціонування суб'єктів ринкових відносин. Доведено, що формування інноваційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу є можливим саме через застосування механізмів їх інвестиційного забезпечення. Дослідження існуючих напрацювань щодо сутності інноваційно-інвестиційного потенціалу дозволило зробити висновки про функціональну розгалуженість наукових поглядів. Запропоновано розуміти інноваційно-інвестиційний потенціал суб'єктів аграрного бізнесу, яка є складовою економічного

потенціалу, як реальну чи потенційну спроможність суб'єкта господарювання використовувати інновації у своїх виробничій та управлінській системах через залучення інструментів інвестиційного забезпечення для моделювання комплексної концепції стратегічного управління підприємством, що складається з окремих елементів, базується на певних принципах та методах.

3. Виконані теоретичні та методологічні узагальнення дозволили концептуально обґрунтувати науково-практичні засади побудови архітектури та архітектоніки механізму формування стратегій розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу. При цьому, в основу формування вказаного механізму покладено прояви ознак емерджентності взаємодій виробничої та управлінської складових діяльності з метою виокремлення товарної, ресурсної, фінансової, інтеграційної, інноваційної та інвестиційної стратегії забезпечення відповідного рівня економічної результативності діяльності аграрних підприємств в контексті вирішення завдань та забезпечення можливостей для розширеного відтворення.

4. Аналітичні дослідження дозволили визначити та ідентифікувати значимі чинники впливу на стан внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування суб'єктів аграрного бізнесу. З погляду інвестиційної привабливості аграрних формувань в якості внутрішніх факторів зосереджено увагу на профілі підприємств, розмірах, структурі; формах ведення аграрного бізнесу і концепціях управління (виробнича, управлінська); ресурсному забезпеченні існуючої системи інноваційної діяльності та можливостях корекції. Зовнішніми факторами визначено кон'юнктуру цільових товарних ринків; ступінь державного регулювання інвестиційного забезпечення виробничо-комерційної діяльності підприємств; а також потенціал та динамічність інноваційного розвитку суб'єктів на обраних ринках. Аналіз впливу вказаних детермінант зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства дає змогу проводити оптимальне для кожного окремого аграрного підприємства моделювання інноваційного розвитку, при чому не обмежуючись однією моделлю, а формувати їх для кожного виробничого напрямку та виду продукції.

5. Моделювання стратегій інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного бізнесу базується на формуванні переваг, які обираються виходячи з якісної та кількісної оцінки економічного потенціалу підприємств через призму діагностики їх виробничих потужностей, фінансово-економічного становища та бізнес-привабливості. Це дозволить окрім ідентифікації напрямів інноваційного розвитку здійснювати релевантне оцінювання інвестиційної привабливості підприємства та його продукції. Однак, в сучасних реаліях має місце низка ускладнень прикладної реалізації, в першу чергу, управлінського процесу, які спричинені як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. Тому запропоновано методичний підхід до якісної та кількісної оцінки потенціалів господарюючого суб'єкта (економічного, інноваційного, інвестиційного), що базується на поетапному оцінюванні готовності до сприйняття інновацій в розрізі виробничої та управлінської складової.

6. Проведена оцінка сучасного стану та напрямів інноваційної діяльності підприємств дає змогу зробити висновки, що наразі існує низка проблемних питань, в першу чергу, ресурсного забезпечення суб'єктів аграрного бізнесу для запровадження існуючих чи створення інноваційних розробок в повному обсязі. При чому недосконалість ресурсного забезпечення викликана не високою інвестиційною привабливістю останніх. Ідентифікація джерел інвестиційної діяльності підприємств відбувається на 95-98 % за рахунок самофінансування господарюючих суб'єктів, коштів з якого вистачає в переважній більшості лише на просте відтворення, тому інноваційний потенціал залишається на неналежному рівні розвитку в аграрному секторі, а використовується лише в частині окремих досягнень для виробничої сфери. Одночасно дослідження показало значні коливання в результативності виробничо-комерційної діяльності різних груп суб'єктів аграрного бізнесу, які спричинені різноманітністю займаємих ними рівнів інфраструктури.

7. Запропоновано цілісну концепцію побудови стратегій управління ризиками, які є нівелюванням економічних наслідків при запровадженні інноваційної діяльності підприємств аграрної сфери в умовах нестабільної кон'юнктури та конкурентних структур цільових продуктових та ресурсних ринків. Вона ґрунтується на використанні оціночних сценаріїв реалізації типологізованих інноваційних стратегій, що застосовуються в залежності від моментальних характеристик товарних ринків, а також є виділеними з урахуванням галузевої приналежності та рівня розвитку економічного, інноваційного та інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу. Обґрунтовані напрями підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств через застосування страхових інструментів управління ризиками за рахунок порівняння ймовірностей отримання суб'єктами аграрної сфери збитків або недоотримання прибутків з рівнем адекватності страхових компенсацій масштабам ризикових подій, що є підґрунтям формування інвестиційного потенціалу на коротко- чи довгострокову перспективу.

8. Розвинуто теоретично-методичні засади ідентифікації стану інноваційної діяльності та тенденцій змін інвестиційного забезпечення виробництва продукції аграрних підприємств, який ґрунтується на окресленні стратегічних зон інноваційної активності суб'єктів аграрного бізнесу та їх постійного моніторингу в поєднанні з оцінюванням результатів інноваційної діяльності конкурентів в розрізі окремих видів продукції. Процес вибору стратегічних зон інноваційних активностей, які є основою формування інноваційного потенціалу підприємства, базується на визначенні потреби потенційних споживачів, і, в залежності від характеру та можливості задоволення визначених потреб, відбуватиметься корекція виробничої та управлінської стратегій суб'єкта агробізнесу. За результатами аналізу матриці можливостей прогнозується тип покупця, який на перспективу зможе придбати покращений товар за очікуваною ціною, яка є адекватною завданням розширеного відтворення.

9. Обґрунтовано принципи побудови організаційно-економічного механізму формування, імплементації, реалізації та розвитку інноваційно-

інвестиційних стратегій аграрного підприємства з урахуванням кон'юнктури цільового ринку сільськогосподарської сировини через встановлення характеру зміни попиту та пропозиції на інноваційну продукцію з ідентифікацією механізмів, систем та інструментів підтримки прийняття стратегічних управлінських рішень для підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів аграрного бізнесу. При чому в якості визначального інструменту викладеного механізму необхідно розглядати управлінські процедури, а результативність їх оцінювати через призму ефективності розвитку інноваційного та інвестиційної спроможності суб'єктів аграрного бізнесу.

10. Визначено, що за умов мобілізації виробничого та управлінського потенціалів суб'єктів аграрного бізнесу логістичний напрям, як складова інноваційної діяльності, одночасно дає змогу формувати не лише конкурентні переваги в ринкових взаємовідносинах, а дозволить нарощувати обсяги виробничих потужностей, чим забезпечуватиме поєднання виробничого та управлінського напрямів інноваційного розвитку аграрних формувань. Логістичний процес в аграрному виробництві на рівні аграрних підприємств реалізується за допомогою потоків, що функціонують між елементами і підсистемами виробничого підприємства, а також між виробником і зовнішнім середовищем. Одночасно на засадах логістики можливим є формування одного з можливих інструментів інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності – створення інтегрованих структур чи запровадження систем кооперації.

11. Результати досліджень довели, що одночасно із залученням інструментів логістики при формуванні стратегій інноваційного розвитку аграрних формувань широкого значення набуває процес диверсифікації виробництва. Це пов'язано з освоєнням нових товарних ніш, що дозволить підвищувати результативність основної діяльності товаровиробників й тим самим формувати власні джерела інвестиційного забезпечення інновацій. Обґрунтовані зміни в спеціалізації виробництва суб'єктів агробізнесу та їх збутових орієнтирів з погляду на збільшення пропозиції товарів первинної переробки сільськогосподарської сировини власного виробництва та підвищення ефективності їх діяльності з використанням комерційного та інтеграційного інструментарію реалізації стратегій інноваційного розвитку. Так, прикладними напрямами вказаних процесів є формування в аграрних підприємствах власних переробних можливостей з виробництва та зберігання продукції для елімінування сезонних ризиків й освоєння виробництва високоефективних, однак, непоширених видів продукції. Одночасно доцільним є використання в менеджменті систем управління ризиками, які нівелюватимуть негативні економічні наслідки виробничої діяльності суб'єктів аграрного бізнесу.

12. Ідентифіковано напрями та шляхи розвитку інноваційно-інвестиційним потенціалом суб'єктів аграрного бізнесу на основі інтеграції елементів, компонент та інструментів інновацій в системи менеджменту на основі комплексної реалізації заходів виробничої, комунікативної та просувальної політики з урахування позиціонування на ринку. Обґрунтовано

моделі стратегічного управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств за окремими політиками. Зокрема, за товарною політикою визначено планування видів діяльності, які спрямовані на відбір продукції для інноваційного виробництва, з метою ефективної реалізації на ринку і відповідністю до вимог споживачів. За ціною політикою підприємства моделі інноваційного розвитку визначені через запровадження стратегії цінового лідерства та диференціації. Комунікаційна політика відбивається в інноваційному потенціалі за рахунок використання інноваційних інструментів для стимулювання збуту виробленої продукції не лише у вигляді сировини, а й продовольчих товарів. Збутова політика суб'єктів аграрного бізнесу має на меті типологію систем ринкового розподілу продукції через використання диференціації збутових систем на основі вивчення розвитку та змін в інтеграційних процесах й інфраструктурі цільових ринків. Комплексне використання визначених політик дозволить сформувати інвестиційну привабливість аграрних підприємств на довгострокову перспективу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Потапенко О. М. Сталий розвиток – гармонія природи та суспільства / О. М. Потапенко // Сталий розвиток та економічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / [Андерсон В.М., Андрєєва Н.М., Алімов О.М. та ін.]; За науковою редакцією д.е.н., проф. Хлобистова Є.В. / ДУ «ІЕПСР НАН України», ПІРЕЕД НАН України, СумДУ, НДІ СРП. – Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2011. – С. 51-65. *(авторський внесок полягає у систематизації комплексу інновацій для забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств);*

2. Усикова О. М. Практика формування інвестиційної привабливості аграрних підприємств: проблеми та перспективи / О. М. Усикова // Соціально-економічні аспекти стійкого розвитку економіки України : кол. монографія. – Умань: Вид-во «Сочінський М.М.», 2016. – С. 77-88 *(авторський внесок полягає у визначенні факторів формування інвестиційної привабливості аграрних підприємств);*

3. Усикова О. М. Розвиток інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу : монографія / О. М. Усикова. – Харків: Видавництво ТОВ «Смугаста типографія», 2018. – 345 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

4. Потапенко О.М. Органічне сільське господарство як чинник економічної безпеки / О.М. Потапенко, В.Г. Потапенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 58-66 *(авторський внесок полягає у обґрунтуванні складових інвестиційного забезпечення підприємств).*

5. Потапенко О. М. Інновації – рушійна сила розвитку економіки XXI століття / О. М. Потапенко // Бізнес-навігатор. – 2011. – № 1(22). – С. 64–71.

6. Потапенко О. М. Економіко-екологічні проблеми забруднення

навколишнього середовища побутовими відходами: сучасний стан та шляхи вирішення / О. М. Потапенко // Бізнес-навігатор. – 2011. – № 2(23). – С. 176–180.

7. Потапенко О. М. Інституційне забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку / О. М. Потапенко // Бізнес-навігатор. – 2011. – № 3(24). – С. 102–106.

8. Потапенко О.М. Удосконалення механізмів управління інвестиційно-інноваційними процесами в харчовій промисловості / О.М. Потапенко, І.О. Іртищева // Інвестиції: теорія та практика. – 2011. – № 21. – С. 11-18 *(авторський внесок полягає у обґрунтуванні складових інвестиційного забезпечення підприємств)*.

9. Потапенко О. М. Світова продовольча криза: проблеми та перспективи для України / О. М. Потапенко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний університет». Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. Харків: НТУ «ХП». – 2011. – № 8-1'2011. – С. 65–68.

10. Потапенко О. М. Сучасні тенденції розвитку інновацій вітчизняних – підприємств / О. М. Потапенко // Збірник наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету : серія «Економічні науки». № 2 (18). – Мелітополь: ТДАТУ, 2012. – С. 145-152.

11. Потапенко О. М. Ефективність в умовах аграрного ринку: теоретичні аспекти / О. М. Потапенко // Вісник ХНАУ. Серія : економічні науки. Випуск 10. – 2012. – С. 108-114.

12. Потапенко О. М. Функціонування капіталів операторів ринку: інфраструктурні елементи та ефективність / О. М. Потапенко // Вісник СНАУ. Серія Фінанси і кредит. – Вип. 4. – 2012. – С.77-83.

13. Потапенко О. М. Аналіз оборотних активів підприємств Миколаївської області / О. М. Потапенко, А. С. Полторак // Стратегічний розвиток України.- 2013.-№2. - С. 42 *(авторський внесок полягає у дослідженні ресурсного забезпечення підприємств)*.

14. Потапенко О. М. Основні фактори формування інвестиційної привабливості виробників / О. М. Потапенко. // Вісник ХНТУСГ : Серія «Економічні науки». – № 149. – 2014. – С. 223-228.

15. Потапенко О. М. Організація інноваційної діяльності в аграрному виробництві України / О. М. Потапенко // Вісник ХНТУСГ : серія «Економічні науки». – № 161. – 2015. – С. 232-238.

16. Потапенко О. М. Ринкова позиція та інвестиційна привабливість аграрних формувань / О. М. Потапенко // Вісник ХНТУСГ : серія «Економічні науки». – № 162. – 2015. – С. 228-233.

17. Потапенко О. М. Інтегральний аналіз забезпечення результативності використання ресурсного та інвестиційного потенціалу аграрних підприємств / О. М. Потапенко // Вісник ХНАУ. Серія економічні науки. – Вип. 5. – Х.: ХНАУ. – 2015. – С. 255-260.

18. Усикова О. М. Розвиток вітчизняного аграрного виробництва:

матеріально-технічне забезпечення / О. М. Усикова // Вісник ХНТУСГ : Серія «Економічні науки». – Вип. 171. – 2016. – С. 147-152.

19. Усикова О. М. Стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку аграрних підприємств / О. М. Усикова // Вісник ХНТУСГ : Серія «Економічні науки». – Вип. 172. – 2016. – С. 142-148.

20. Усикова О. М. Стратегії забезпечення розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств: теорія та практика / О. М. Усикова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. «Економіка і менеджмент». – Вип. 23. – 2017. – С. 109-112.

21. Усикова О. М. Основні етапи життєвого циклу конкурентного розвитку окремих об'єктових ринків / О. В. Мандич, О. М. Усикова // Вісник Одеського національного університету : серія «Економіка». – Т. 22. - Вип. 3 (56). – 2017. – С. 72-76 (*авторський внесок полягає у обґрунтуванні складових економічного потенціалу аграрних підприємств*).

22. Усикова О. М. Імплементация інноваційно-інвестиційних стратегій розвитку аграрних формувань / О. М. Усикова // Вісник Сумського національного аграрного університету : Економіка та менеджмент. – Вип. 6. – Суми: СНАУ. – 2017. – С. 136-140.

23. Усикова О. М. Інноваційний розвиток суб'єктів аграрного бізнесу / О. М. Усикова // Вісник Сумського національного аграрного університету : Економіка та менеджмент. – Вип. 8. – Суми: СНАУ. – 2017. – С. 144-148.

24. Усикова О. М. Розвиток інноваційно-інвестиційного потенціалу в аграрному виробництві / О. М. Усикова // Вісник Сумського національного аграрного університету : Економіка та менеджмент. – Вип. 12. – Суми: СНАУ. – 2017. – С. 133-136.

***У зарубіжних виданнях та вітчизняних виданнях,
які включені до міжнародних наукометричних баз:***

25. Потапенко Е. Н. Теоретико-методические подходы к оценке инновационно-инвестиционной деятельности аграрных предприятий / Е. Н. Потапенко // Управление в социальных и экономических системах: сб. науч. трудов. — Минск: Минский ин-т управления, 2014. — С. 155-162.

26. Потапенко Е. Н. Инвестиционные стратегии повышения инновационной составляющей деятельности аграрных предприятий / Е. Н. Потапенко // East European Scientific Journal Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – 4 (13). – Vol. 1. – 2016. – pp. 65-69.

27. Усикова О. М. Стратегії підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на основі поєднання окремих теорій / О. В. Мандич, О. М. Усикова // East European Scientific Journal Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – 1 (17). – Vol. 2. – 2017. – pp. 55-60 (*авторський внесок полягає в обґрунтуванні інвестиційної привабливості аграрних підприємств*).

28. Усикова Е. Н. Особенности ресурсного обеспечения предприятий при формировании конкурентных возможностей в условиях жизненного цикла

развития рынка / А. В. Мандыч, Е. Н. Усикова, И. В. Науменко // East European Scientific Journal Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. – 2 (18). – Vol. 1. – 2017. – pp. 100-104. (*авторський внесок полягає в обтрунтуванні інновацій у діяльності аграрних підприємств*)

В інших виданнях:

29. Потапенко О. М. Формування інвестиційного клімату аграрних підприємств: регіональний аспект / О. М. Потапенко // Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку. матеріали міжнар. наук-практ. конф., 11-12 берез. 2011 р. – Одеса: ОДАУ. – 2011. – С. 31–33.

30. Потапенко Е. Н. Мировой продовольственный кризи и вызовы для Украины / Е. Н. Потапенко // Экономическая политика стран СНГ в условиях глобализации. Материалы междунар. науч.-практ. конф., 31 марта. 2011 р. – Москва: ГСХА. – С. 22–25.

31. Потапенко О. М. Інфраструктура регіонального розвитку: регіональний аспект / О. М. Потапенко // Стратегія інноваційного розвитку економіки: бізнес, наука, освіта. Матеріали III міжнар. наук-практ. конф., 6-9 квіт. 2011 р. – Харків: ХНТУСГ. – 2011. – С. 104–107.

32. Потапенко Е. Н. Инновационное развитие экономики Украины: проблемы и пути их решения / Е. Н. Потапенко // Научный потенциал XXI века. Материалы междунар. науч.-практ. конф., 21 апр. 2011 р. – Ставрополь: РФБГСА. – Т. 4. – С. 62–65.

33. Потапенко О. М. Перспективи розвитку агробізнесу в умовах транзитивної економіки / О. М. Потапенко // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку виробничої сфери. Матеріали VIII міжнар. наук-практ. конф., 19-20 трав. 2011 р. – Донецьк: ДНТУ. – 2011. – С. 108–110.

34. Потапенко О. М. Інституційне забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку: проблеми та шляхи подолання / О. М. Потапенко // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин. Матеріали V міжнар. наук-практ. конф., 19-20 трав. 2011 р. – Умань. – 2011. – Ч. 1. – С. 142–144.

35. Потапенко О. М. Сучасні тенденції інноваційного розвитку національної економіки / О. М. Потапенко // Сучасні тенденції розвитку світової економіки». Матеріали IV міжнар. наук-практ. конф., 3-4 черв. 2011 р. – Львів : ЛНУ. – 2011. – С. 12–14.

36. Потапенко О. М. Концептуальні засади сталого розвитку сільських територій / О. М. Потапенко // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях // Матеріали Третьої Всеукраїнської наук.-практ. конф. м. Бахчисарай, 15-16 вересня 2011 р. / НДІ сталого розвитку та природокористування, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», Кримський економічний інститут ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». – Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2011. – С. 111-113.

37. Потапенко О. М. Концепція логістики в управлінні проектами /

О. М. Потапенко // Управління проектами: стан та перспективи. Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції 17-20 вересня 2013р.. – Миколаїв: МУБП. – 2014. - С.53-56.

38. Потапенко О. М. Економічна безпека в умовах екологічної трансформації господарства / О. М. Потапенко // Управління проектами: стан та перспективи. Матеріали Х міжнародної науково-практичної конференції 16-19 вересня 2014р. – Миколаїв: МУБП. – 2014. - С. 218-220.

39. Потапенко О. М. Методологічні засади проектів безпечного розвитку в умовах екологічних трансформацій / О. М. Потапенко // Управління проектами: стан та перспективи. Матеріали Х міжнародної науково-практичної конференції 16-19 вересня 2014р. – Миколаїв: МУБП. – 2014.-С. 221-224.

40. Потапенко О. М. Система моделювання екологічних обмежень економічного зростання / О. М. Потапенко // Управління проектами: стан та перспективи. Матеріали ХІ міжнародної науково-практичної конференції 15-18 вересня 2015р. – Миколаїв: МУБП. – 2015.-С. 121-122.

41. Потапенко О. М. Управлінські рішення в сфері економічної безпеки на засадах «зеленої» економіки / О. М. Потапенко // Інновації в суднобудуванні та океанології VI Міжнародна науково-технічна конференція 2015р. – Миколаїв: МНУ. – 2015.- С.358-366.

42. Усикова Е. Н. Интегрированная модель управления требованиями в ИТ-проектах / Е. Н. Усикова // Управління проектами у розвитку суспільства XIII Міжнародна конференція 13-14 травня 2016р. – Київ: ККІБП. – 2016.- С.256-257.

43. Усикова Е. Н. Стратегии инновационно-инвестиционного развития аграрных предприятий Украины / Е. Н. Усикова // Сборник научных статей 8-й Международной научно-практической конференции «Формирование организационно-экономических условий эффективного функционирования АПК». Минск, 26–27 мая 2016 г. [в 2-х т.] / редкол.: Г. И. Гануш [и др.]. – Минск : БГАТУ, 2016. – Т. 2. – С. 198-202.

44. Усикова О. М. Методологічні засади проектів безпечного розвитку в умовах екологічних трансформацій / О. М. Усикова // Управління проектами: стан та перспективи. Матеріали ХІІ міжнародної науково-практичної конференції 13-16 вересня 2016р. – Миколаїв: МУБП. – 2016.-С. 148-149.

45. Усикова Е. Н. Особенности формирования стратегических зон инновационной активности в деятельности украинских аграрных предприятий / Е. Н. Усикова // Сборник научных статей 9-й Международной научно-практической конференции «Формирование организационно-экономических условий эффективного функционирования АПК». Минск, 25-26 мая 2017 г. [в 2-х т.] / редкол.: Г. И. Гануш [и др.]. – Минск : БГАТУ, 2017. – Т. 1. – С. 414-418.

46. Усикова Е. Н. Инновационные и инвестиционные стратегии развития аграрных предприятий / Е. Н. Усикова // Сборник научных статей 9-й Международной научно-практической конференции «Формирование

организационно-экономических условий эффективного функционирования АПК». Минск, 25-26 мая 2017 г. [в 2-х т.] / редкол.: Г. И. Гануш [и др.]. – Минск : БГАТУ, 2017. – Т. 2. – С. 212-215.

АНОТАЦІЯ

Усикова О.М. Розвиток інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Харків, 2018.

Дисертацію присвячено розробці та обґрунтуванню теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій з формування та реалізації моделей розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів агробізнесу.

Обґрунтовано концепцію формування, імплементації, реалізації та розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу для різних за розмірами суб'єктів аграрного бізнесу, в основі якої лежить створення ринкових конкурентних переваг через запровадження елементів, компонент та інструментів інновацій у виробничу та управлінську складові діяльності на засадах принципу забезпечення результативного розвитку аграрного виробництва, як основного джерела формування інвестиційного потенціалу, шляхом використання функціонально-операційної моделі, що заснована на інструментальній реалізації базових політик (товарної, цінової, комунікаційної та збутової) виробничо-комерційної діяльності підприємств. Ідентифіковано принципи та методологічні підходи до управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу на засадах формування стратегічних зон інноваційної активності через встановлення критеріїв та масштабів виробництва інноваційної (в умовах аграрного виробництва – покращеної) продукції, кон'юнктури на товарних ринках з виокремленими особливостями створення цільового споживацького попиту, з урахуванням якого виділені напрями отримання конкурентних переваг на основі інновацій, які можливим є застосовувати за окремими елементами або в системі, зокрема, зміни логістичної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу з урахуванням зниження виробничих витрат, які формують обсяги необхідних інвестицій, та реалізацію товарів в системі вертикальної та горизонтальної інтеграції, а також через запровадження інновацій в діяльність аграрних підприємств шляхом адаптивного використання сучасних виробничих та управлінських інструментів в умовах господарської діяльності суб'єктів аграрного бізнесу.

Концептуально обґрунтовано архітектуру та архітектоніку механізму формування стратегій розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу, в основі якого викладено прояви ознак емерджентності взаємодій виробничої та управлінської складових діяльності з метою виокремлення товарної, ресурсної, фінансової, інтеграційної,

інноваційної та інвестиційної стратегії забезпечення відповідного рівня економічної результативності діяльності аграрних підприємств.

Удосконалено інтегрований методологічний підхід до управління розвитком інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств, який базується на послідовному використанні орієнтирів та конкретизації відповідних інноваційних стратегій, а також відкриватиме можливості для забезпечення інвестиційної привабливості суб'єктів сфери аграрного виробництва. Проведено ідентифікацію факторів стану внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування суб'єктів аграрного бізнесу шляхом визначення факторів впливу на рівень інноваційного та інвестиційного забезпечення їх економічного потенціалу та економічної ефективності основної виробничо-комерційної діяльності. Обґрунтовано методичний підхід до якісної та кількісної оцінки потенціалів господарюючого суб'єкта(економічного, інноваційного, інвестиційного), що базується на поетапному оцінюванні готовності до сприйняття інновацій в розрізі виробничої та управлінської складової з одночасними можливостями генерування, імплементації та реалізації інвестиційних стратегій розвитку.

Дістали подальшого розвитку принципи побудови організаційно-економічного механізму формування, імплементації, реалізації та розвитку інноваційно-інвестиційних стратегій аграрного підприємства з урахуванням кон'юнктури цільового ринку сільськогосподарської сировини через встановлення характеру зміни попиту та пропозиції на інноваційну продукцію з ідентифікацією механізмів, систем та інструментів підтримки прийняття стратегічних управлінських рішень для підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів аграрного бізнесу. Запропоновано теоретико-методологічний підхід до ідентифікації напрямів розвитку інноваційної активності аграрних підприємств шляхом конкретизації дефініції «інноваційно-інвестиційний потенціал суб'єктів аграрного бізнесу», який слід розуміти, як реальну чи потенційну спроможність суб'єкта господарювання використовувати інновації у своїх виробничій та управлінській системах через залучення інструментів інвестиційного забезпечення для моделювання комплексної концепції стратегічного управління підприємством, що складається з окремих елементів, базується на певних принципах та методах.

Визначені напрямки та шляхи розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів аграрного бізнесу на основі інтеграції елементів, компонент та інструментів інновацій в системи менеджменту на основі комплексної реалізації заходів виробничої, комунікативної та просувальної політики з урахуванням позиціонування на ринку.

Ключові слова: інновації, інвестиції, економічний потенціал, стратегії розвитку, диверсифікація виробництва, логістичний інструментарій, механізм управління.

АННОТАЦІЯ

Усикова А.Н. Развитие инновационно-инвестиционного потенциала субъектов аграрного бизнеса: теория, методология, практика. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук

по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенко, Харьков, 2018.

Диссертация посвящена разработке и обоснованию теоретико-методологических основ и практических рекомендаций по формированию и реализации моделей развития инновационно-инвестиционного потенциала субъектов агробизнеса.

Обоснована концепция формирования, имплементации, реализации и развития инновационно-инвестиционного потенциала для различных по размерам субъектов аграрного бизнеса, в основе которой лежит создание рыночных конкурентных преимуществ путем внедрения элементов, компонент и инструментов инноваций в производственную и управленческую составляющие деятельности на основе принципа обеспечения результативного развития аграрного производства, как основного источника формирования инвестиционного потенциала, путем использования функционально-операционной модели, основанная на инструментальной реализации базовых политик (товарной, ценовой, коммуникационной и сбытовой) производственно-коммерческой деятельности предприятий. Идентифицировано принципы и методологические подходы к управлению развитием инновационно-инвестиционного потенциала субъектов аграрного бизнеса на основе формирования стратегических зон инновационной активности через установление критериев и масштабов производства инновационной (в условиях аграрного производства - улучшенной) продукции, конъюнктуры на товарных рынках с выделенными особенностями создание целевого потребительского спроса, на основе которого выделены направления получения конкурентных преимуществ на основе инноваций, которые возможным есть применять по отдельным элементам или системно, в частности, изменения логистической деятельности субъектов аграрного бизнеса с учетом снижения производственных затрат, формирующих объемы необходимых инвестиций, и реализацию товаров в системе вертикальной и горизонтальной интеграции, а также из-за введения инноваций в деятельность аграрных предприятий путем адаптивного использования современных производственных и управленческих инструментов в условиях хозяйственной деятельности субъектов аграрного бизнеса.

Концептуально обоснованно архитектуру и архитектуру механизма формирования стратегий развития инновационно-инвестиционного потенциала субъектов аграрного бизнеса, в основе которого изложены проявления признаков эмерджентности взаимодействий производственной и управленческой составляющих деятельности с целью выделения товарной, ресурсной, финансовой, интеграционной, инновационной и инвестиционной стратегии обеспечения соответствующего уровня экономической результативности деятельности аграрных предприятий.

Усовершенствован интегрированный методологический подход к управлению развитием инновационно-инвестиционного потенциала аграрных

предприятий, основанный на последовательном использовании ориентиров и конкретизации соответствующих инновационных стратегий, а также открывать возможности для обеспечения инвестиционной привлекательности субъектов сферы аграрного производства. Проведена идентификация факторов состояния внутренней и внешней среды функционирования субъектов аграрного бизнеса путем определения факторов влияния на уровень инновационного и инвестиционного обеспечения их экономического потенциала и экономической эффективности основной производственно-коммерческой деятельности. Обоснован методический подход к качественной и количественной оценке потенциалов хозяйствующего субъекта (экономического, инновационного, инвестиционного), основанный на поэтапном оценке готовности к восприятию инноваций в разрезе производственной и управленческой составляющей с одновременными возможностями генерирования, внедрения и реализации инвестиционных стратегий развития.

Получили дальнейшее развитие принципы построения организационно-экономического механизма формирования, имплементации, реализации и развития инновационно-инвестиционных стратегий аграрного предприятия с учетом конъюнктуры целевого рынка сельскохозяйственного сырья путем установления характера изменения спроса и предложения на инновационную продукцию с идентификацией механизмов, систем и инструментов поддержки принятия управленческих решений для повышения инвестиционной привлекательности субъектов аграрного бизнеса. Предложено теоретико-методологический подход к идентификации направлений развития инновационной активности аграрных предприятий путем конкретизации дефиниции «инновационно-инвестиционный потенциал субъектов аграрного бизнеса», который следует понимать как реальную или потенциальную способность субъекта хозяйствования использовать инновации в своих производственной и управленческой системах через привлечения инструментов инвестиционного обеспечения для моделирования комплексной концепции стратегического управления, состоящий из отдельных элементов, базируется на определенных принципах и методах.

Определены направления и пути развития инновационно-инвестиционного потенциала субъектов аграрного бизнеса на основе интеграции элементов, компонент и инструментов инноваций в системы менеджмента на основе комплексной реализации мероприятий производственной, коммуникативной и распределительной политики с учетом позиционирования на рынке.

Ключевые слова: инновации, инвестиции, экономический потенциал, стратегии развития, диверсификация производства, логистический инструментарий, механизм управления.

SUMMARY

Usykova O.M. Development of innovation and investment potential of subjects of agrarian business: theory, methodology, practice. - The manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics degree by specialty 08.00.04 - Economics and management of enterprises (by types of economic activity). - Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, Kharkiv, 2018.

The dissertation is devoted to the development and substantiation of theoretical and methodological principles and practical recommendations for the formation and implementation of models of development of innovation and investment potential of agribusiness subjects.

The concept of the formation, implementation, realization and development of innovative investment potential for different sizes of agricultural business entities is grounded, which is based on the creation of market competitive advantages through the introduction of elements, components and tools of innovations into the production and management components of the activity on the principles of the principle of ensuring a productive the development of agrarian production, as the main source of investment potential, through the use of functional-operational fashion and, based on instrumental implement basic policies (commodity, price, communication and marketing) industrial and commercial activity. The principles and methodological approaches to management of the development of innovative and investment potential of subjects of agrarian business on the basis of formation of strategic zones of innovation activity by establishing criteria and scales of production of innovative (in conditions of agrarian production - improved) products, conditions on commodity markets with singular features are identified creation of target consumer demand, taking into account the directions of obtaining competitive advantages on the basis of innovations that are possible is to apply on separate elements or in the system, in particular, changes in the logistic activity of the agrarian business entities, taking into account the reduction of production costs, which form the volume of necessary investments, and the implementation of goods in the system of vertical and horizontal integration, as well as through the introduction of innovations in the activities of agrarian enterprises by adaptive use of modern production and management tools in the conditions of economic activity of subjects of agrarian business.

The architecture and architectonics of the mechanism of formation of strategies for the development of innovation and investment potential of subjects of agrarian business are conceptually substantiated, in the basis of which manifestations of signs of the emergence of interactions between production and management components of activity are outlined in order to distinguish the commodity, resource, financial, integration, innovation and investment strategy of providing the appropriate level. economic performance of agrarian enterprises.

An integrated methodological approach to managing the development of innovation and investment potential of agrarian enterprises is improved, based on the consistent use of landmarks and the specification of the relevant innovation strategies, as well as opportunities for providing investment attractiveness of the subjects of the sphere of agrarian production. The identification of the factors of the state of the internal and external environment of the functioning of the agrarian

business entities by identifying the factors influencing the level of innovation and investment provision of their economic potential and the economic efficiency of the main production and commercial activity is carried out. The methodical approach to the qualitative and quantitative assessment of the potential of the economic entity (economic, innovative, investment) is grounded, based on a gradual assessment of readiness for the perception of innovations in terms of the production and management component with simultaneous opportunities for the generation, implementation and implementation of investment development strategies.

Further development of the principles of constructing an organizational and economic mechanism for the formation, implementation, implementation and development of innovation and investment strategies of the agrarian enterprise, taking into account the situation of the target market of agricultural raw materials, was determined by establishing the nature of the change in supply and demand for innovative products, identifying mechanisms, systems and instruments for supporting adoption. strategic management decisions to increase the investment attractiveness of the subjects of agrarian business. The theoretical and methodological approach to identifying the directions of development of innovation activity of agrarian enterprises is proposed by specifying the definition of "innovation and investment potential of subjects of agrarian business", which should be understood as the actual or potential ability of an entity to use innovations in its production and management systems through attraction of investment support tools for modeling a comprehensive concept of strategic management of an enterprise based on certain principles and methods.

The directions and ways of development of innovative-investment potential of subjects of agrarian business are determined on the basis of integration of elements, components and tools of innovations into management systems on the basis of integrated realization of measures of production, communication and promotion policy taking into account positioning in the market.

Key words: innovations, investments, economic potential, development strategies, diversification of production, logistic tools, management mechanism.

Підписано до друку 31 травня 2018 р. Формат 60x84/16.
Папір 80 г/м². Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Обсяг: 0,9 ум.-друк. арк.; 0,9 обл.-вид.арк.
Наклад 100 прим. Замовлення № 335

Видавництво ТОВ «Щедра садиба плюс»
Свідоцтво суб'єкта виробничої справи:
серія. ДК № 4666 від 18.12.2013 р.
61052, Україна, м. Харків, вул. Ярославська, 11
(057) 754-49-42

Надруковано у ТОВ «Смугаста типографія»
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевського, 28а.

«Zebrine printing office» Ltd